

Сарајево

Имам 55 година. Ја сам рођен у Сарајеву, и живио сам у Сарајеву. Имао сам лијеп посао, добар. Био сам руководилац службе. Имао сам одјељење своје, око двадесет пет до тридесет људи. Водио сам опће послове у Енергоинвесту. Енергоинвест је велика службена организација стручног рада, који је имо своје послове у свим бившим републикама СФРЈ, а имали смо много посла у иностранству. Радили смо скупа са муслиманима, са другим вјероисповјестима, гдје је најмање било хрватске националности.

У кући сам живио са женом и два сина. Кад је рат почео у мене су синови, један је био на другој години факулета, а млађи је био на првој години факултета. Ја сам био задовољан животом. Ми смо сви били задовољни, не само ја. И моја жена и дјеца. Имали су своје пријатеље, имали смо довољно за живот. Имао сам своју кућу. Власништво један кроз два, ја и супруга по пола. Нормално, добивали смо кредите од предузећа, па смо то и враћали, да имају и наша дјеца сутра, да не морају тражити од државе, нити од било кога.

Никад није било лако наћи добар посао, јер Сарајево је ипак велики град, у појму и бивше Југославије, а не Босне и Херцеговине. Па, ја мислим да смо имали до пред рат добру економију. Међутим дви, три године пред рат је настала велика економска криза, огромна инфлација новца. Ја мислим да је инфлација ишла доле од '82. год, али је то рапидно од '88-'89. године. Почела је огромна инфлација.

Највећи је био број муслиманског становништва, онда Срби, па онда Хрвати. Исто је било и на радном мјесту, у мојој компанији. Било је највише запослених Муслимана, па онда Срба и Хрвата. Прије рата и до пред сам рат, људи су живили скупа и увјек је било међу људима појединаца, који су били екстремни, који су се превише национално изражавали и потицали своју националност, да је она права. На такве се ми нисмо обазирали. Ми нормални, обични људи који смо радили, ми смо углавном то игнорисали. Међутим касније, пред сам рат, ти су људи све бивали гласнији. Кад је почео рат у Хрватској, ми смо углавном имали мало информација шта се стварно збивало на ратишту Хрватске. И средства информисања БиХ, с обзиром да у нас рат још није почео, званично су то прикривала и нису давала у јавност тако да људи нису били упућени осим оних који су путовали. Ја сам ишао код свога шуре у Сијек, у осмом мјесецу да га доведем вамо. Он је тад већ имао шездесет година. Ми смо тада видјели страхоте, ђаково, кад смо пролазили кроз Славонију. То је било '91. године, у осмом мјесецу.

Људима се пријетило престанком радног односа. Почели су се људи слати на чекања. Кад се шаље на чекање, одмах се гледа ко те шаље на чекање и кога шаље на чекање, јел то друга нација. И онда се јављају тензије, онда људи говоре, овај мене посла зато што ја нисам Муслиман као он, или што нисам Србин као он који ме посла.

Ја сам био велики оптимиста. И вјерово сам у људе, превише. Чак и онда кад су ми најближи моји рекли, рат је низбјежан, ја сам говорио да рат неће бити. То је моја грешка под број један. Ја сам мислио да је немогуће да поново ЈНА започене рат и то у Босни и Херцеговини. Обзиром да сам знао, свјестан сам да је Армија изгубила своје мјесто у Словенији, Армија је изгубила своја мјеста у Хрватској, па још ако изгубе у Босни и Херцеговини, па гдје ће они да раде? Не могу се они сви сконцентрисати у Србију. То је била моја погрешна дијагноза, односно погрешно виђење. Ја сам уистину да вам кажем, кад је рат почео, ја сам и тада вјеровао да рата неће бити ни у Сарајеву, ни у Босни и Херцеговини.

Јер сам упорно сматрао да је то мултикултурална земља, гдје смо највише мјешани од свих бивших република СФРЈ, и због тога да то неће бити. И мислио сам, ако би ту почео рат да ће бити хаос највећи. И тако је најалост и било. Рат је почео 4. априла, навече. Преко нас су ишле све гранате према телевизији. Прву ноћ у мене је метак прошао кроз прозор од балонских врата. Случајно ту ноћ нисмо сједили крај телевизије, јер ми се била покварила, па сам отишо у другу собу, код сина. Код њега смо гледали телевизијски програм, шта се десило. Свак слуша вијести, нико не спава.

Тада смо радили још увијек. У моју фирму ће сам ја радио, у њу су Срби ушли. И онда је послуже била на територији града који су Срби држали. Ми смо још увијек ишли повремено на посао. Ја сам контактиро телефоном са мојим роководиоцима и онда би рекли да дођем или не. Било је опасно, али сам ја ишо са својим колима. Послуже смо се дистанцирали на други предидо, пошто је зграда на Врбања мосту изгорела.

Пијаце више нису радили. У мојој кући је било нешто још фришког меса у фрижидеру, нешто сувога, половица од једне пршуте. Ништа нисмо могли купити, само крух.

Ја сам изишо из Сарајева након три и по мјесеца рата, 11.7.92. године. Отишли смо са једним коновјем који је организовао ХВО, бесплатно. Син је ишо да се јави у предсједништво, међутим они су га вратили са осталим колегама. Кажу Ви се вратите, пошто немамо оружја. Ми ћемо вас позвати кад будете требали! . И сад иди кући и чекај кад ће те погодит граната! И већ је храна потпуно била исцрпљена. Обадвојицу синова смо дали код пријатеља, пошто су они нешто више имали хране. Они су имали и право склониште.

Од тамо смо ми очекивали да ће ући српски тенкови у улицу, јер је било најближе. Готово свим људима српске националности, прије него је рат почео, они су подјелили оружје. Сандуке оружја они су ставили у своје подруме. Па сам ја питао: што ће, болан, оружје теби? Каже: Да се чувам . Ако је да се чувамо, дај га и мени да се и ја чувам! Међутим, тад смо ми мислили да ће превладати разум и да ће људи рећи Стоп! Јер, ми смо учествовали 6. априла у великим демонстрацијама испред Скупштине и Извршног вијећа, на Марин Двору. Сви су људи говорили: желимо поново да живимо заједно! Пустите нас да живимо! Нећемо рат! Међутим, тад су запуцали по људима. Неки су и погинули. Са прозора Холидау Инн-а, гдје су били снајперисти српски смјештени. Онда су их ови из наше територијалне одбране похватили, те Србе који су гађали по народу. Тад је фактички се знало да је рат почео. Након неколико дана, Сарајево је било блокирано. Могли су изаћи само жене, дјеца. Ми смо успјели изаћи са конвојом. Нас четверо; ја, жена и два сина, од двадесетједне и двадесет година.

Било је мало проблема на српској територији ради провјере. И на муслиманској, у Пазарићима. Али су нас ипак пустили уз мало компликација. Нико није скинут, нити је ико нападнут, нити је ишта отимано. Ми смо изашли са кесама. Најлон. Нико није имо никаквих ствари. Ништа. Ја сам мислио да ћу се сто посто вратит. Прво нисам хтио ни изаћ. Па онда, на инсистирање жене и дјеце, ипак сам изишо са њима. Прво у Кисељак, па из Кисељака у Сплит. Даље сам продужио код родбине, у Пулу. Из Пуле сам ступио у контакт са братом који живи у Аустралији. Он ми је послао гарантно писмо. Тад смо отишли у Беч и након што смо средили папире, то јест визу, 23.12. смо полетили за Аустралију и дошли 24.12.92. године.

Тако смо се нашли у Аустралији.

Мој главни мотив што смо ми напустили Сарајево у том моменту, био је глад и гранатирање. И цијело вријеме смо боравили у подруму, код једног сусједа који је имао кућу са добрим подрумом. Нисмо ишли својој кући.

Кад сам напушто Сарајево, дао сам пријатељу кључ. Он је реко да ће смјестити свога пријатеља којем је већ изгорио стан. Ту је у мене мајка остала. Ми смо молили да она пође са нама. Није хтјела. Осто ми је и старији брат са фамилијом.

Како сам се осјећао када сам напуштао кућу и Сарајево, то је нешто што се не може објаснити нити описати ријечима. Тешко, претешко је било. Кад сам дошо у Аустралију, онда сам схватио да сам ужасно далеко. Да сам далеко од своје куће, од Сарајева. Сваки дан је било теже и теже.

Код брата смо били двије недеље. И онда сам изнајмио стан. Нисам посла нашо одмах. Ишо сам у АБС школу, учење језика. Дјеца су одмах ишла на ТЕИФ, интензивно учење енглеског и затим су пола године на учење компјутера. Млађи је положио испит за Статистика универзитета у Сиднеју и он је одмах пошо на факултет. Старији није успио на грађевински факултет и онда је ту годину радио. Онда, након годину дана, поново је полагао пријемни за факултет и тад је успио и уписа се у Сиднеју, за грађевинара, да настави онај факултет који је учио у Сарајеву.

Посла сам налазио повремено. Брат ме запослио код пријатеља који је имао своју компанију. Никакву помоћ нисам имао од власти. Као сваки грађанин Аустралије, стан платио одмах, и то унапријед. Језик је био проблем. Након три мјесеца смо тек били уписали, јер је било претрпано. Ми смо старији, ја и Жена. Код нас је била присутна носталгија без престанка. Кад смо дошли, учитељица је једна била. Из Загреба, Хрватица. Она је с нама разговарала, покушала нам је приближити Аустралију. И она је рекла, након двије године ви ћете, ипак, прихватити ову земљу као вашу земљу. Ја сам мислио да ће тако и бити. Нормално, ја сам прихватио Аустралију као своју земљу, и захвалан сам јој јер ме је прихватила у том моменту. Ја сада имам аустралско држављанство. Али је носталгија била присутна стално. Стално, док нисам пошо вамо. Одлучили смо да се вратимо у Сарајево и да живимо ту.

Ма, није нама пуно остало животног вијека. Према томе, желио би да овде завршим свој животни вијек. А имам и кућу. Покушаћу да се вратим у њу. Већ четири мјесеца не успјевам. Потпуно сам доказао власништво свим институцијама и опћини и свима.

Било ми је мало тешко напустити Аустралију. Ја сам тамо стекао пријатеље, оставио дјецу. Они су навикли. Најстарији ове године завршава и факултет.

Млађи би требао догодине завршит факултет, ако бог да.

Још док сам био у Аустралији, знао сам да у мојој кући живе други људи. Знао сам да су уселили око '93.-'94. године, и да им је опћина додијелила моју кућу као привремено напуштену. Ја сам прије двије године писменим путем преко амбасаде у Канберу поднио захтјев за повратак у Сарајево. И добио сам, исто путем амбасаде, од власти из Сарајева, добио сам информацију да нису стечени услови за мој повратак у Сарајево. Што значи да ми не могу обезбједит да се могу вратит у своју кућу. Међутим ове године, без тражења преко Амбасаде, ја сам се вратио. У свим средствима информисања, у цијелом свијету, обзнањено да је ово година повратка у Босну и Херцеговину. Рјешење сам добио, којим је наглашено да се ја враћам у посјед за деведесет дана од доношења рјешења. Желио сам да уђем у стари дио посједа, то јест у приземље, односно у поткровље, који тренутним станарима није никад ни додјељен на кориштење. Ево, више од мјесец дана не успјевам да нађем смјештај за себе и жену. Мени се враћају и синови у дванестом мјесецу. Гдје са њима онда, кад они дођу, кад ни ја још немам смјештаја?!

Када сам се вратио из Аустралије, Сарајево сам видио са аеродрома. Насеље Добриња које је највише страдало. Стравичан приказ ни улице нису најбоље.

Треба се обнављати. Мислио сам да се на томе ради. Међутим, мало се ради у Сарајеву. Привреда мало ради. Ради трговина, шверц и ништа више. Био сам у компанији гдје сам радио. Питао сам директора да ли се могу вратити на посао. Рекао је да не може за сада, нема говора, јер људи има пуно на чекању, који су били цијелог рата овдје. Пријавио сам се на биро за запошљавање. И тако, немамо никакав извор прихода. Супруга је прије мјесец и по добила је рјешење. Пензија је минимална, 110 марака на мјесец.

Моја је жеља да се вратим и останем живит у својој кући. У кући је стање, само кров и зидови. Све је демолирано и покрадено. Немам подове, врата, прозора. Тако је и у приземљу и на спрату. Све покрадено. Све је изнешено, цијеви, радијатори. Све. Муслиманска војска је опљачкала. Кад смо ми изишли, ушла је муслиманска војска и опљачкала. Послије тога су дошли други људи и дан данас живе у кући. Ми ћемо покушат једну собу опремит. А дјеца кад буду могла, кад буду радила, они ће нешто помоћ.

Људи могу нормално живјети заједно као прије. То смо већ показали да може. У многим мјестима ван Сарајева, људи се враћају. Из све три нације. И живе скупа и проклињу своје лидере, који су им направили ово. Њих проклињу, лидере, који су направили мржњу. Националне лидере. Неко мора бит крив за овај рат. Не можемо сви исто бити криви. Међународна заједница зна ко је то. Знамо и ми овде. Изричито кривац је Милошевић. Милошевић је почео од Словеније, Хрватске, па Босна, па, ево га, данас ратује на Косову. А уз њега су се оплодили и други кривци. По мени је ово, под број један, пљачкашки рат. Ово је био пљачкашки ра, а сад мени образлаже: Ти си изишо, ја сам се борио! . Добро. ти си се борио. Јеси ли добио слободу? Јеси! Изиђи из моје куће. Јел ти моја кућа, слобода твоја?! и хиљаде је таквих примјера. Улажење у туђу кућу, то му је борба била. Увијек се у рату јављају они, који је највећи олош. Излазе на површину. И онда, изажли су они који су били задојени национализмом од вајкада. А нису, вјероватно, ништа имали, ни створили у животу. Они су повукли и друге. Силом или милом. Родио се национализам. Ови су почели причат о своме национализму, ови о своме, нормална ствар и Муслимани . Ушло се у рат. Ово је по мени, ради профита. Да се добије профит, односно, да се опљачка туђе имање. Интерес од рата су имали ратни профитери, а и данас имају. Они, који су били сиромашни прије рата сад су богати. А они који су били богати, сад су осиромашили. Сад немају ништа. Јер ја сам двадесет година кућу правио. Ја је нисам направио за годину. Нисам мого направит. Нисам мого зарадит за годину да направим кућу.

У току цијелог рата код мене је постојала носталгија, жеља за повратком на своје. Ту су ми умрли, у току рата, и брат и мајка. Умрли од болести, нису погинули од гранате. Глад, од тога долази болест. Нисам мого ни да присуствујем испраћају посљедњем. То ме је највише погађало и то ме вукло да што прије дођем.

Национални идентитет, мислим да није важан овдје, за нас. Јер, ја сам одгојен, и послје онога рата, да цијеним људе, какви су људи и да такве пријатеље имам. Без обзира на националну припадност. Одгојен сам да живим са људима који желе живит ту, без обзира на нацију. Мислим да сам правилно одгојен и да и на даље тако иде живљење.

По нацији сам Хрват, римокатоличке вјероисповјести. И ја, и жена, и дјеца, сви смо ишли у цркву и прије овог рата. И дјецу смо крстили и ми смо вјенчани у

цркви. Све сам обавио. Нисам неки велики вјерник био, али сам поштовао своје. Да нисам поштовао своје, не би ни туђе. Ја сам Босанац по држављанству. Ја сам то говорио и у Аустралији. Ја сам Хрват из Босне.

Нисам ја правио Југославију. Неко је прије мене правио Југославију. Али ја сам поштовао ту Југославију, јер сам живио у њој. Борио сам се за своје право, борио се за егзистенцију своје дјеце. У њој стварао, живио, волио је мање или више. Рат није био због различитих религија. Не. Свака религија каже поштуј другу вјеру. Поштуј ближњега свога. Поштуј комшију, свог првог сусједа, као себи равнога. Права религија. Нисам читао Куран, па да могу знати шта тамо пише. Али мислим да ни тамо не би требало да пише ништа различито. Моје лично мишљење је, да онај ко је вјерово, он ће вјероват, а онај који није вјерово, он је само вјерово тренутно, из интереса. Прави вјерници су они који су и прије вјеровали, јер који су тако одгојени. Мене је отац научио да идем у цркву, да вјерујем. И научио ме је тим људским врлинама поштуј друге. Праштај и највећем злочинцу. Нећу рећи да је католичка религија најбоља. То не би никад реко, јер свако своју религију поштује највише и она је за њих најбоља. Ја само поштујем кад она каже и она научи да праштам и највећем своме непријатељу. Мислим да је то нешто величанствено, истрајат у томе и бити истински вјерник. Истински вјерници никад неће почет рат. Ни с једне стране. Ја практекујем моју религију исто као прије. И у Аустралији сам је практиковао. Посјећивао сам своје католичке центре, хрватске. Ја сам ишо у аустралијску цркву, и у италијанску цркву, ишо сам и у протестантску цркву - да чујем, да видим начин служења, богослужења у тој цркви. Религије је важан дио идентитета ако се правилно гледа. Поштивање религије је и поштивање људи. У нас говоре и кажу да су попови и ходже почеле рат. Нису они почели. Можда су неки и почели, али то нису прави представници вјере. Не мора значит да су свјећеници највећи вјерници. Има људи и нељуди. Ја тако гледам на живот, на ствари, на религију.

Босни је потребно да ради привреда. Онда би било све другачије. Да се оживе велики индустријски капацитети. Ако би то прорадило са 50% капацитета како је било прије рата ми би стали на ноге своје. Нама је најпотребније да се људи запосле. Онда немамо времена за манипулисање.

Након овога што се догодило, нема говора о повратку у стару Југославију. Јер, догодили су се злочини велики. Онда би то било враћање на оно исто. Са тим се не би сложили већина. Јер, шта смо онда урадили?! и друге су се земље на овом свијету одвојиле, али је то ишло неким путем без борби, без рата. Ако је већински народ изјаснио се да жели самостално живит, па нек живи. Можда би се опет вратио за пет, десет година у савез бивши држава или неки други. Сад, у овом рату, кад говоримо о просторима бивше Југославије, највише је настрадао српски народ који се раселио страховито. И постали су бескућници. Требало би да буде Босна као што се прича, да сва три народа буду стварно конструктивни народи и да имају једнака права на свим просторима Босне и Херцеговине. Потпуно једнака. Нек се пропорционално, према броју становника, бира власт. Без праведног живљења, односно правде за све три нације, нема перспективе.

што се тиче моје властите будућности, мој вијек је прошао. Углавном. Не гајим неке велике илузије за живот. Жеља ми је само да поживим у миру, колико је то могуће, са остатком своје фамилије који је осто. Да буде у миру и ништа више. А у економском погледу, како буде другима, нек буде и мени. Ништа више.

читаоцима желим да не посију нигдје рат. Колико је то могуће, изоловат ратне хушкаче из друштва. То је тешко. Ми смо знали, и у овом рату, ко су ти хушкачи, али они су били дио наше власти. Они су имали оружје и они су командовали догађањима. Неће се пуно постићи ако људи не буду свјесни. Ми смо овдје, на овим просторима, живјели љепше и сигурније него што многи живе у другим крајевима. Ето, наша су дјеца завршила тамо факултет и могу да раде на цијелој кугли земаљској, а имају жељу да се врате. Имали смо живот!